

УДК 94(477)

Іван Зуляк

СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ДО ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ 1946 Р.

У статті проаналізовано ставлення населення України до виборчої кампанії 1946 р. Досліджено спротив населення радянській виборчій системі, її неоднозначність у сприйнятті у різних областях України; охарактеризовано ігнорування політичних прав і настроїв населення, нав'язуванням владою «своїх» кандидатів у депутати; висвітлено умови морального та фізичного тиску на населення, залучення значного апарату чиновників, партійних працівників, військ, що формально пояснювало майже одностайну підтримку населенням кандидатів від правлячої партії.

Ключові слова: вибори, виборча кампанія, НКДБ, радянська репресивна система, націоналістичне підпілля.

Досліджувана проблема є надзвичайно актуальною, оскільки дає змогу проаналізувати ставлення населення України до виборчої кампанії 1946 р., охарактеризувати діяльність НКДБ як репресивного органу радянської влади, що контролював радянські виборчі кампанії.

Наукова новизна статті полягає у тому, що у публікації автором зроблено спробу дослідження не лише ставлення населення України до виборчої кампанії 1946 р., але й вплив НКДБ на її проведення.

Мета статті – дослідити ставлення населення України до виборчої кампанії 1946 р.

Основні завдання наукової публікації обумовлені аналізом секретних «Спеціальних повідомлень про реагування населення України, антирадянських проявів і заходів НКДБ УРСР у зв'язку з майбутніми виборами до Верховної Ради Союзу РСР»; «Про негативні відгуки окремих осіб у ставленні до деяких кандидатів, висунутих на голосування у депутати Верховної Ради СРСР» та інших матеріалів; характеристикою спротиву населення різних областей України – від збройного опору на заході, невизнання радянської влади – до поширення листівок – на сході, півдні та у центрі.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано як ще радянськими, так і сучасними науковцями. Зокрема, виборча кампанія до Верховної Ради СРСР, що відбувалася 10 лютого 1946 р., аналізувалася радянськими дослідниками [1]. Однак зазначені праці, виходячи з радянської ідеології, не відображають об'єктивної ситуації, пов'язаної із виборчою кампанією 1946 р.

Агітаційно-пропагандистській діяльності ОУН і УПА під час виборів до Верховної Ради СРСР присвятили свої праці В. Деревінський [2, с. 64–71]. Роль ОУН і УПА у збройному спротиві виборів 1946 р. аналізував О. Дмитерко [3, с. 105–112].

В. Крупина, аналізуючи політичні події у період голоду 1946–1947 рр. в оцінці населення УРСР, певною мірою досліджував і виборчий процес 1946 р. Автор наголошував на тому, що, незважаючи на голод і параліч нормального функціонування сільських органів влади, місцеве керівництво продовжувало виконувати план передвиборчих заходів [4]. В. В'ятрович аналізував радянську виборчу систему, зокрема вибори до Верховної Ради СРСР 1946 р. [5] В. Ільницький вивчав виборчі кампанії до Верховних Рад СРСР та УРСР і боротьбу ОУН та УПА на території Дрогобицької області [6].

Окремі публікації стосуються історії радянської держави і права у повоєнні роки (1945 – початок 1950-х рр.) [7], протистояння українських націоналістів і радянської влади у повоєнний період [8].

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали фонду 6 Галузевого державного архіву Служби Безпеки України (далі – ГДА СБУ) [9–10]; фонду 1 Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України) [11; 21]; збірки документів і матеріалів [12], у яких подано інформацію про перебіг радянських виборчих кампаній в Західній Україні у повоєнний період, що проходили в обстановці організованого спротиву з боку ОУН і УПА та населення західноукраїнського регіону в цілому. Хронологічно матеріали збірника охоплюють період від жовтня 1945 – до червня 1951 рр., тобто включаючи виборчі кампанії до Верховної Ради СРСР (1946 р., 1950 р.), УРСР (1947 р., 1951 р.) та місцевих органів влади (1947 р., 1950 р.); матеріали радянських [13, с. 1] і сучасних україномовних періодичних видань [14–17].

Сучасні автори публікацій у періодичній пресі в основному увагу акцентували на зриві УПА радянських виборів, «веселому» волевиявленні 1946 р., «добровільності» й «демократичності» виборів. Так, у газеті «Стахановець», органі Броварського райкому КП(б)У та районної ради трудящих Київської області, йшлося про повідомлення Центральної виборчої комісії про підсумки виборів до Верховної Ради СРСР 10 лютого 1946 р. Зокрема, в УРСР кількість виборців складала – 20,613,669 осіб, в абсолютних цифрах – 20,518,354, у відсотках до кількості виборців – 99,84 [13,

с. 1]. До речі, участь в голосуванні не брали лише ті виборці, які до часу проведення виборів не були внесені до списків дільничних комісій: демобілізовані із Червоної армії, які до дня виборів повернулися додому, репатрійовані радянські громадяни, особи, які перебували у відрядженнях та інші, що з тих чи інших причин не змогли вчасно зареєструватися.

Зрозуміло, що обмежений обсяг цієї статті не вичерпує усієї задекларованої проблеми. Однак її автор вважав за необхідне, з одного боку, зосередити увагу саме на зазначеній проблематиці, дослідити не лише ставлення населення України до виборчої кампанії 1946 р., але й проаналізувати вплив органів НКДБ на контроль за виборами, з іншого – розвіяти створений більшовицькою пропагандою міф про «демократичність і неупередженість радянської виборчої системи».

Аналізуючи історіографічні праці й джерельну базу наукової проблематики, приходимо до логічного висновку про те, що досліджувана тематика на сьогодні ще не стала об'єктом комплексного вивчення науковцями.

Вибори депутатів в усі ради проводилися на основі загального, рівного й прямого виборчого права при таємному голосуванні. Участь у голосуванні не брали лише ті виборці, які до часу проведення виборів не були внесені до списків дільничних комісій: демобілізовані з Червоної армії, які до дня виборів повернулися додому, репатрійовані радянські громадяни, особи, які перебували у відрядженнях та інші, що з тих чи інших причин не змогли вчасно зареєструватися. В УРСР кількість виборців складала – 20,613,669 осіб, в абсолютних цифрах – 20,518,354, у відсотках до кількості виборців – 99,84 [13, с. 1].

Згідно із офіційними даними, із 3 млн 949 тис. 265 виборців, зареєстрованих у західних областях, у голосуванні взяли участь 3 млн 936 тис. 484 осіб, тобто 99,6 %, серед них за кандидатів правлячої партії віддали свої голоси понад 99,8 %. Згідно із підрахунками сучасних дослідників (які збігаються із тодішніми даними націоналістичного підпілля), під час виборів до Верховної Ради СРСР та УРСР у 1946–1947 рр. добровільно проголосувало не більше 10 % населення Західної України, під терором – 30–40 %, а 60 % узагалі не прийшло на дільниці. У містах та прикордонних селах відсоток охочих до волевиявлення був дещо вищим (до 30 %), що пояснюється як наявністю численніших військових гарнізонів, так і значною кількістю адміністрації та чиновників, які були членами КП(б)У або ж залежали від партійного начальства [16].

З огляду на це, перші повоєнні виборчі кампанії в Західній Україні мало нагадували мирну процедуру волевиявлення, а радше були масштабними мілітарно-політичними операціями, для реалізації яких влада мобілізувала величезний апарат чиновників, партпрацівників та значні збройні потуги. Вибори відбувалися в обстановці морального та фізичного тиску на населення, численних порушень із боку представників влади й масштабних фальсифікацій. Однак навіть застосування примусу та жорсткіших репресивних заходів (як-от арешти, вивезення на Сибір, шантаж, провокації, побиття й розстріли, принцип збірної відповідальності тощо) не дало комуністам бажаного результату [17].

Комуністичний тоталітарний режим не засуджував демократії як форми правління, формально існували місцеве самоврядування, розподіл гілок влади, регулярно проводилися вибори. Насправді, влада цілковито контролювала усі прояви суспільного життя та втручалася у приватне життя громадян. У роки війни вибори не проводилися. Після її закінчення у лютому 1946 р. проведено вибори до Верховної Ради СРСР [7].

Наприкінці жовтня 1945 р. радянська влада оголосила про призначення на 10 лютого 1946 р. виборів до Верховної Ради СРСР. Для комуністів це була незвична кампанія, адже вони вперше проводили її на теренах, над якими не мали цілковитого контролю. Спроби швидкої ліквідації українського підпілля одразу після переходу фронту цілковито провалилися – тут й надалі активно діяли відділи УПА та боївки ОУН, тому радянська влада в окремих регіонах залишалася доволі ілюзорною [5].

Черговий етап вже повоєнного протистояння повстанців і влади був пов'язаний із виборами до Верховної Ради СРСР в лютому 1946 р. Прагнучи забезпечити високу явку, органи радянської влади у примусовому порядку залучили до пропагандистської кампанії західноукраїнську інтелігенцію. Зі свого боку, УПА широко розповсюджувала серед населення заклики до бойкоту виборів. Повстанці писали у листівках: «Сталінські вибори – це глум над демократією. Геть такі вибори! Ні один не підемо до виборів! Хай живуть справжні вільні вибори в Українській самостійній державі!».

Ці заклики доповнювалися погрозами на адресу тих, хто мав намір взяти участь в організації неправдивих виборів й тим підтримати владу. Загрози не були голосливими. Наприклад, у селі Зашків Львівської області одну з активісток знайшли повішеною. На трупі була прикріплена записка: «Буде з кожним, хто агітує голосувати».

Існувала висока вірогідність того, що населення, яке не забуло вільних виборів у довоєнній Польщі, не погодиться солідаризуватися з чужою для нього владою. За цих умов Кремль розгорнув в західних областях України безпрецедентну за масштабами і залученими силами акцію, що одержала назву «великої блокади».

На території західних областей у січні-квітні 1946 р. розміщено понад 3500 гарнізонів регулярних військ, не рахуючи присутність військ НКВС, а також 3593 гарнізони, сформовані із винищувальних батальйонів. Цими силами владі вдалося заблокувати усі без винятку села й перекрити доступ до них повстанців. Останні пережили надзвичайно важку зиму, ведучи виснажливі бої із переслідувачами [8].

Завдяки цьому на виборах віддано 99,9 % голосів за блок комуністів і безпартійних, що мало значні жертви з обох боків. Зокрема, УПА втратила у тій виборчій кампанії понад 4 тис. бійців убитими [12].

Перші повоєнні вибори будуть складними. Секретар ЦК КП(б)У М. Хрущов 31 грудня 1945 р. повідомляв: «У зв'язку з наближенням дня виборів у Верховну Раду Союзу РСР українсько-німецькі націоналісти у низці районів західних областей УРСР намагаються перешкодити проведенню підготовки до виборів і намагатимуться в деяких місцях зірвати проведення виборів 10 лютого 1946 р.

Я вважав би необхідним на час підготовки виборів розосередити частину військ Прикарпатського та Львівського військових округів у селах, уражених українсько-німецькими націоналістами.

Прошу Вас наказати командувачу військами Прикарпатського військового округу тов. Єрьоменку й командувачу військами Львівського військового округу тов. Попову надати допомогу своїми військами... щоб ми могли тимчасово поставити військові підрозділи в найнебезпечніших населених пунктах і паралізувати можливість бандитських проявів і під час підготовки, і в день виборів...» [15].

Секретар ЦК КП(б)У Д. Коротченко на нараді з питань підготовки до виборів у західних областях зазначав: «Нужно добиться в каждом селе, чтобы наши люди ночевали не только там, где есть гарнизон, но и там, где нет гарнизона. Это вопрос политический. Что получается на практике? Вот село в 10–15 км от центра, едут туда часа полтора, в сельсовете побывают часа два, а дальше проявляют заботу, чтобы ехать обратно... В селе же остается сельский актив, они беседуют между собой. Что творится, почему никто не ночует в селе? В чем же дело? Говорят, что советская власть крепка, и действительно, разбили немцев, японцев, большевики смелые люди, но почему не ночуют? Оуновцев боятся? Говорят, что они паршивые, вшивые бандиты, а сами боятся! Нужно не ставить себя в глупое положение перед местным населением, это позор, надо кончать с этой «свадьбой» – ездить то туда, то сюда!» [14].

Дійсно, виборчі кампанії у СРСР 1946–1947 рр. проходили в складних умовах: руїна народного господарства, голод, у той же час зростання суспільної свідомості та громадської активності громадян. Якщо у більшості демократичних країн політичні настрої населення напередодні дня голосування і визначають перемогу тієї чи іншої політичної сили, специфіка тоталітарної системи в СРСР призвела до того, що попри подекуди значне невдоволення населення державною політикою (особливо у Західній Україні), офіційні результати виборів показали фактично одностайну підтримку заходів правлячої партії. Тобто політичні настрої населення і ставлення до кандидатів у депутати були проігноровані [4].

Виборча кампанія 1946 р. мала певні особливості у тих чи інших областях України. Щоб зірвати вибори, члени підпілля ОУН розгорнули широку агітацію, розклеювали листівки, роздавали населенню брошури протестного змісту, закликали на зібраннях селян бойкотувати вибори. Однак найбільший резонанс мали збройні акції повстанців, скеровані на зрив кампаній: убивства уповноважених до проведення голосування та представників сільського активу, пошкодження виборчих приміщень, знищення списків громадян, викрадення урн, виведення з ладу телефонних і телеграфних ліній, залізниць, мостів тощо [17].

Вибори були призначені на зимовий час спеціально, щоб завдати нищівного удару українському визвольному руху, оскільки ведення будь-яких акцій в цей період утруднюється (на снігу залишаються сліди, за якими можна викрити сховки повстанців) [6].

У середовищі українського підпілля ці вибори були названі «великою блокадою». Ось як пояснював Л. Шанковський його: «Великої не тільки з огляду на великі сили ворога, вжиті до тієї акції, не так з огляду на велетенські її розміри, як з огляду на час тривання і на територію дії, не тільки з огляду на велетенські й небували досі оргії енкаведистського терору, а також з огляду на всю велич героїчної постави бійців УПА, підпілля, всього українського народу...» [18].

Як свідчать звіти управлінь НКДБ, що відкритих антирадянських проявів, скерованих проти проведення виборів до Верховної Ради, у східних областях України не зафіксовано. Однак у

деяких населених пунктах в результаті упущень місцевих органів влади до складу виборчих комісій увійшли особи, які замість того, щоб проводити агітаційно-пропагандистську роботу щодо необхідності як проведення власне виборів, так і участі громадян в голосуванні, займалися підривною роботою, поширювали антирадянські гасла [9, арк. 255]. Зокрема, у Вовчанському районі Харківської області до складу виборчої комісії входили: Білоножка О. Т., дочка колишнього куркуля, чоловіка якої органами НКДБ репресували за участь в білогвардійському русі; Ахтирський Г. І., бригадир сільськогосподарської общини в період німецької окупації; Костоглодова А. І., дочка активного німецького пособника [9, арк. 255].

Заступником голови виборчої комісії у Ляховецькому районі Кам'янець-Подільської області був Бійчук П. І., інструктор сільськогосподарського відділу управи в період німецької окупації. Членом виборчої комісії у Кащенецькій сільській раді Ярмолинецького району Кам'янець-Подільської області був Іщук П. Л., який у свій час мав зв'язки із гестапо. Членом виборчої комісії Волосовської сільської ради Ляховецького району Кам'янець-Подільської області була Нечипорук Л. Ф., яка мала тісні контакти із оунівським підпіллям [9, арк. 255].

Є окремі факти щодо бойкоту виборів у південних областях України. Так, С. Патуша, житель с. Успенівка Саратовського району Ізмаїльської області негативно висловлювався як про вибори, так і про радянську систему. Вважав, що усе одно більшовики не зможуть довго утримувати владу, тому очікував на прихід румунів. Житель с. Кислиці Суворовського району Ізмаїльської області, І. Довгий, взагалі не визнавав радянську владу, її закони, колгоспну і виборчу систему [10, арк. 37]. За доносом агентури, зазначених осіб арештували.

У східних областях України бойкот виборів проявлявся не у збройному спротиві радянській владі у проведенні виборів, а у поширенні листівок. Не усі виявлені й вилучені листівки за своїм змістом стосувалися бойкоту виборів, однак органи НКДБ власне вважали їх такими. У окремих місцевостях органи НКДБ зафіксували поширення листівок, які влада оцінювала як такі, що скеровувалися на бойкот виборів. Так, уночі 5 грудня 1945 р., під час святкування дня «сталінської конституції», у с. Томаківка Дніпропетровської області на будинках розклеєно 7 листівок такого змісту: «... Заклик до революції. Народ нищить колгоспи, бийте нових буржуїв, які знущаються над нами. Беріть вила, лопати і йдіть у район, виганяйте від влади усіх комуністів, інакше ми у цей рік загинемо від голоду. Закликаємо до революції» (переклад автора) [10, арк. 77 зв.].

УНКДБ в Дніпропетровській області в результаті проведеного слідства з'ясувало, що авторами тексту і поширювачами листівок були колишній поліцей Олексій і Олександр Коростиліві, Я. Пасеко, місцеві жителі. 10 січня 1946 р. у м. Дніпропетровську, на одному із житлових будинків вулиці Короленка, виявлено й вилучено листівку такого змісту: «... Українці, організуйте дружини для боротьби з євреями, знайте, що це ваш найгірший ворог і доки євреїв не знищите, життя не покращиться» (переклад автора) [10, арк. 78].

29 грудня 1945 р. секретар дільничної виборчої дільниці, директор школи у м. Шепетівка Кам'янець-Подільської області, А. Ляхнецька принесла на дільницю брошуру націоналістичного змісту «Пушкін і ми», яку вилучено, а її арештовано [10, арк. 78]. Згідно із даними НКДБ, у Ладжинському районі Київської області діяла група ОУН, яка забороняла агітаторам проводити пропагандистську роботу, бойкотувала вибори, боролася із радянськими активістами, партійними функціонерами. Внаслідок добре спланованої операції затримано трьох осіб, а саме: М. Білоуса, А. Гетьманюка й І. Телятника. Слідство з'ясувало, що зазначена група проводила підривну роботу, виконувала вказівки одного із керівників УПА – «Шума», з яким до часу арешту підтримувала зв'язок [10, арк. 78 зв.]. Як свідчать архівні матеріали, на 25 січня 1946 р., за злочини, скеровані на бойкот виборів, у східних областях України арештовано 85 осіб, в Одеській області – 19 осіб, Сталінській – 13 осіб, Київській – 11 осіб, Харківській – 11 осіб [10, арк. 78–78 зв.].

Протилежною була ситуація у західних областях України і вона пов'язувалася з тим, що оунівське підпілля не лише входило до складу виборчих комісій, але й чинило збройний спротив радянській владі в організації і проведенні виборів. У спеціальному повідомленні «Про активні антирадянські прояви, реагування і заходи НКДБ УРСР, у зв'язку з майбутніми виборами до Верховної Ради СРСР на території західних областей України» № 250/с від 26 грудня 1946 р. [10, арк. 31–39] йдеться про те, що наближення виборів до Верховної Ради СРСР призводить до активізації оунівців і антирадянських елементів у західних областях. Зокрема, ОУН проводить активні дії, скеровані на зрив передвиборчої кампанії і підготовки населення до відходу в ліс у день виборів. Відповідно, за кожним населеним пунктом підпілля ОУН закріплювало по 2–3 особи, які у день проведення виборів мали здійснити постріли зі зброї, як сигнал до відходу місцевого населення до лісу. Такими діями ОУН намагалася засвідчити свій вплив і авторитет серед місцевого населення [10, арк. 31–31 зв.]. Доволі позитивно оцінював дії оунівського підпілля директор школи у с. Нові Петрівці Київської області І. Мазур, вважаючи, що у Західній Україні цей рух виступає проти радянської влади й бойкотує виборчу кампанію [10, арк. 75].

У західних областях України члени підпілля ОУН також входили до складу виборчих комісій з метою не лише саботування виборів, але й знищення усієї наявної документації, що унеможлиблювало б їх проведення. Упродовж 1946 р. УНКДБ у Львівській області виявило, що 87 осіб у місті й області, які належали до активного оунівського підпілля й антирадянських елементів [10, арк. 35 зв.]. Зокрема, у с. Ворончино Волинської області головою дільничної виборчої комісії був К. Шубко, брат якого вважався керівником станиці ОУН. Головою сільської дільничної комісії у одному із сіл Волинської області був колишній курінний УПА М. Дацюк. Членом Губинської дільничної комісії у Волинській області значився А. Ковальчук, колишній комендант сільської поліції, член ОУН. Головою однієї із дільничних виборчих комісій був В. Андросюк, син куркуля, активний учасник оунівського підпілля. Завдяки своїй агентурній мережі, органи НКДБ виявили зазначених осіб у складі виборчих комісій, вивели їх з них й розпочали слідство [10, арк. 36].

Незважаючи на активний опір підпілля ОУН, місцевого населення боротьбі із протидією виборам, радянська пропагандистська система подає офіційну інформацію про те, що «... подавляющая масса населения западных областей Украины, выборы в Верховный Совет встречает с большим патриотическим подъемом» [10, арк. 36]. Пише про повсюдне обговорення й висування кандидатів у депутати на зустрічах з виборцями серед усіх соціальних верств західних областей України [10, арк. 36].

Помпезність організації виборів відзначалася на західноукраїнських землях, де передвиборча активність партійних функціонерів була обмежена. Як згадував член ОУН Л. Полюта, «передвиборча кампанія була надто вже нав'язливо галасливою: всюди закликали голосувати за «єдину в світі», «найкращу», «найрозумнішу»... У вітринах портрети «вождя всього людства». Місто прибране, все в червоному» [19, с.50].

Поруч із написами на бюлетенях: «Яке щастя голосувати за непереможний блок комуністів і позапартійних», траплялися приклади протилежної скерованості: «Слід більше турбуватися про потреби трудящих», «Наша пропозиція збільшити норму хліба», «Хліба дайте» [20, с. 287].

Галаслива агітаційно-пропагандистська кампанія у ході підготовки мала свій позитивний ефект. Гасла «турботи партії і уряду про людину», «відданості ідеям демократії на протигагу антидемократичним виборам у капіталістичних країнах», «переваги найпередовитішого соціалістичного ладу» стали лейтмотивами передвиборчих заходів. У свою чергу, як зворотну реакцію з боку населення доповідні інформації фіксували «великий трудовий і політичний підйом» з нагоди виборів, мали місце приклади самопожертви, коли трудящі брали на себе «підвищені зобов'язання за достойну зустріч для виборців у місцеві ради» [4].

На думку радянських ідеологів, більшість жителів сіл і міст висловлюють задоволення зазначеними заходами і бажають віддати свої голоси за кандидатів від комуністів й безпартійних, однак «... лише антирадянські елементи і незначна відстала частина населення продовжує поширювати антирадянські і провокаційні слухи і зв'язку з майбутніми виборами» (переклад автора) [10, арк. 36 зв.].

Серед цієї, так званої «відсталої частини населення», був і бухгалтер Львівського державного університету С. Український, який висловлював своє особисте незадоволення тим, що «... у нас передвиборча кампанія перетворилася у справжню комедію, ніде окрім СРСР уряд не втручається у проведення виборів. В інших державах кожна партія висуває свого кандидата, критикує інших, а у нас спробуй критикувати. Тут голосуй за те, кого висунуть. Це не демократія» (переклад автора) [10, арк. 36 зв.]. Після висловленої критичної позиції щодо виборів, С. Українського арештувало УНКДБ в Львівській області.

Негативно висловлювався щодо виборів професор Харківського механіко-будівельного інституту А. Терещенко, не вважав їх об'єктивними й такими, що «... Від виборів до Верховної Ради я не чекаю нічого хорошого. Проголосуємо у термін за кого накажуть. Ось тільки хіба викреслити усіх кандидатів...» (переклад автора) [10, арк. 72 зв.]. Натомість доцент Донецького індустріального інституту В. Розенберг дотримувався думки про те, що не варто витрачати час на проведення виборів, позаяк усі кандидати визначено й відомо кого оберуть [10, арк. 72 зв.]. Науковий співробітник Дніпропетровського венерологічного інституту М. Левинсон зазначав, що вибори відбуватимуться в умовах недемократичності, кандидатів уже визначено комуністами, а не обрано легітимним способом [10, арк. 72 зв. – 73]. Із аналогічними міркуваннями виступав завідувач кафедри загальної хімії Білоцерківського сільськогосподарського інституту Д. Сидонюк, старший викладач філологічного факультету Дніпропетровського державного університету Я. Спринчак, доцент Харківського інженерно-економічного інституту В. Комплеєв та інші науковці й учені [10, арк. 72 зв. – 73].

У «Спеціальному повідомленні про реагування населення України, антирадянських проявів і заходів НКДБ УРСР у зв'язку з майбутніми виборами до Верховної Ради Союзу РСР» з грифом «цілком таємно» [10, арк. 70–78 зв.], йшлося про те, що зустрічі, які повсюдно відбулися із кандидатами у депутати зі своїми виборцями й активна агітаційно-пропагандистська робота у

містах і селах України викликає позитивну реакцію серед усіх верст населення [10, арк. 70]. Зокрема, професор Дніпропетровського металургійного інституту А. Кірсанов заявляв, що «... я голосуватиму за тих, хто врятував нашу Вітчизну від набігів фашистів, за товариша Сталіна, і великих російських полководців – Жукова, Рокосовського і Конєва» (переклад автора) [10, арк. 70 зв.]. Студент цього ж вузу В. Дуденко наголошував на тому, що «... наша країна вийшла переможницею проти німецької агресії. Війна закінчена і тепер радянський народ вибиратиме уряд, куди увійдуть кращі представники нашої країни» (переклад автора) [10, арк. 70 зв.].

Як свідчать архівні дані, в основному респонденти не лише Донбасу, але й західних областей представлені радянською інтелігенцією й робітничим класом, висловлювали загалом позитивне враження про майбутні вибори. Так, робітник Тисменецької хуторної фабрики Є. Білевич, спілкуючись із колегами, зазначав, що «... Радянська влада – це найдемократичніша влада. У радянській країні робітникам і селянам надано усі права. Усі громадяни незалежно від статі й національності, мають право голосувати і бути вибраними, а тому ми усі як один повинні з'явитися на виборчі дільниці і віддати свої голоси за наших кандидатів» (переклад автора) [10, арк. 70 зв.].

Аналогічною думки дотримувалися голова сільської ради с. Лука Золочівського району Львівської області Є. Чапінський, інвалід війни із Полтавської області І. Мазур, колгоспник з цієї ж області І. Жегло, селянка с. Слобідки Станіславської області Ю. Мельник, селянин с. Трутовичі Львівської області М. Рудик, села Русилів цієї ж області П. Поліщук, житель м. Галича Станіславської області К. Дембіцький та інші особи [10, арк. 71–71 зв.].

Варто зазначити, що й серед духовенства були неоднозначні думки із приводу майбутніх виборів, які або закликали парафіян їх підтримати, або не бойкотувати, чи виступати проти. Зокрема, священник одного із храмів м. Львова у своїй проповіді закликав парафіян прийти на виборчі дільниці й проголосувати за кандидатів у депутати до Верховної Ради СРСР [10, арк. 72]. М. Вовчек, священник з м. Шостка Сумської області вважав, що вибори загалом духовенства не стосуються, позаяк церква відокремлена від держави, все одно за кого голосуватимуть, тому що будуть кандидати, запропоновані більшовиками [10, арк. 77]. Церковний староста собору Олександра Невського Мелітопольського району Запорізької області К. Мокрозуб, розмірковуючи про майбутні вибори, заявляв, що «... знову заповнюватимуть списки цими гадами – комуністами. Необхідно їх бойкотувати на виборах, опустити під час голосування пустий конверт, буде менше голосів» (переклад автора) [10, арк. 77 зв.].

Антирадянські висловлювання допускав у зв'язку з майбутніми виборами до Верховної Ради УРСР священник Станишевської церкви у Житомирській області М. Карпець «... Мне надоели все эти пустые хлопоты по подготовке к выборам в Верховный Совет. Я рад, что меня не трогают. Может быть я даже не буду участвовать в этой комедии» [9, арк. 254]. Священник із м. Первомайська Одеської області зазначав, що він проти того, щоб приймати участь в голосуванні, до аналогічних дій закликав пресвітер Ярославської общини євангельських християн-баптистів Кам'янець-Подільської області. Оскільки такі дії, на його думку, суперечили вимогам євангельської віри [9, арк. 254]. Жителька села Снітинка Фастівського району Київської області, член євангельської общини, спілкуючись із колгоспниками щодо майбутніх виборів, вважала, що «... Вибори нас не стосуються і голосувати ми не будемо. Це, не наша справа. Більшовики призначають якого-небудь дурня-істукана і він буде нами керувати» (переклад автора) [9, арк. 254].

Певний вплив на внутріполітичне життя справляли міжнародні події. Передусім, друга половина 1946–1947 роки проходили під знаком відлуння Фултонської промови У. Черчілля 5 березня 1946 р. Сприйняття керівником радянської країни цієї промови оприлюднене 14 березня поточного року. В інтерв'ю газеті «Правда» Й. Сталін звинуватив промовця в упередженому ставленні до СРСР, підбуренні до війни, водночас запевнив у готовності країни Рад до розмови із позицій сили, зазначивши, що «ворог буде битий, як і 26 років тому» [4].

Республіканська преса підхопила заспокійливі слова Й. Сталіна про здатність СРСР дати відсіч, проте повністю заспокоїти громадян не вдалося. Слово «війна» знову стало широковживаним. Наприкінці 1946 р. чутки про початок війни поширювалися у Кримській та Ворошиловградській областях [21, арк. 5–6]. Тривожні чутки про початок бойових дій радянською армією або неминуче оголошення стану війни між США, Англією, Туреччиною та Радянським Союзом у другій половині 1947 р. активно циркулювали у Полтавській, Одеській, Кіровоградській, Миколаївській, Кам'янець-Подільській, Сумській та інших областях [21, арк. 10, 52, 64, 71, 82, 98].

Думки щодо непотрібності голосування висловлювали представники усіх соціальних верств, учителі та навіть учні шкіл. Зокрема, побувала думка про те, що оскільки Західну Україну скоро визволять Англія та США, яку висловлювали жителі с. Вишнів Волинської області А. Хмелярук, М. Демчук, жителька с. Матейки зазначеної області, делегат районної передвиборчої наради, на засіданні заявляла, що «... нас насильно везуть на це зібрання, над нами усі жителі села сміються. Ось Америка і Англія скоро прийдуть на допомогу учасникам УПА і спільно з ними створять

українську «самостійну державу» (переклад автора) [10, арк. 36 зв. – 37]. Вказані жителі також були арештовані. Учень 7 класу середньої школи м. Львова М. Клеван поширював серед місцевого населення слухи про те, що вибори потрібні для того, що «... москалі під виглядом складення списків виборців, складали списки усіх українців для виселення на Сибір. На Левандівці також склали списки нібито виборців, а тепер хто потрапив у ті списки війська НКВС машинами вивозять на ст. Львів для відправки у Сибір» (переклад автора) [10, арк. 37 зв.].

У спеціальному повідомленні «Про негативні відгуки окремих осіб у ставленні до деяких кандидатів, висунутих на голосування у депутати Верховної Ради СРСР» (переклад автора) № 389/ с від 3 лютого 1946 р. наркома держбезпеки УРСР [10, арк. 252–255], йшлося про те, що окремі представники інтелігенції негативно сприймають не лише виборчу кампанію, але й окремих кандидатів у депутати. Зокрема, працівник українського науково-дослідного бюро Є. Зальцберг, спілкуючись у вузькому колі редакційної колегиї «Київської правди» зазначав, що висунення кандидата у народні депутати по Білоцерківському виборчому округу (А. Терещенко – примітка автора) викликає протест з боку більшої частини населення, позаяк він себе скомпрометував в період німецької окупації. Незважаючи на те, що спеціальна комісія обкому партії перевіряла вказану інформацію, особу кандидата у депутати не зняли з виборчої кампанії, тому що її вже узгоджено із вищими партійними структурами [10, арк. 252–253]. Учителю школи № 5 м. Києва про вказану особу кандидата у депутати заявляв, що А. Терещенко віддано працював у період окупації на фашистів, а тепер – на радянську владу. Учителю київської школи № 1 Т. Шиманський вважав, що «...Знайшли кандидатів Гнатенко і Терещенко ні розуму, ні освіти» (переклад автора) [10, арк. 253].

Бухгалтер технічно-експертного союзу при Київській міській раді негативно висловлювався про таких кандидатів у депутати, як П. Тичина і О. Корнійчук. Зокрема, він вважав, що у свій час П. Тичина був українським буржуазним націоналістом, після покаяння почав писати патріотичні вірші й уряд «... підгодовує його за старання» (переклад автора) [10, арк. 253]. Щодо особи О. Корнійчука він так висловлювався, «... це такий продажний лизоблюд, як і Тичина, їм як державним діячам 3 копійки ціна. Просто це придворні писаки, яких для себе утримує будь-яка влада...» (переклад автора) [10, арк. 253].

12 січня 1946 р., після виступу перед виборцями кандидата у депутати в Ніжинському виборчому окрузі Чернігівської області, польської письменниці В. Василевської, один із викладачів Ніжинського університету заявив про те, що її висунення у депутати має політичний підтекст, оскільки це пов'язано із дружніми стосунками з Польщею, а власне вона є посередньою письменницею, її твори не сприймаються позитивно [10, арк. 254]. Негативне сприймала певна частина виборців і кандидата у депутати, колгоспницю Кононенко. Зокрема, йшлося про те, що вона не є громадським діячем, не має відповідної освіти, тому й користі суспільству не зможе принести [10, арк. 255]. Монтажник Сталінського металургійного заводу А. Пеньків вважав, що кандидата у депутати, за директора цього ж заводу П. Андреева не голосуватиме, тому що «... вони і так при владі. Він тримає робітників на заводі голодними роздягненими... Ех, дали б мені кулемет і 250 набоїв у повній стрічці, я б знав у кого стріляти» (переклад автора) [10, арк. 254].

У зв'язку зі складною ситуацією, що склалася у західних областях України з приводу виборів, на 20 січня 1946 р. управління НКДБ арештувало 159 осіб, з них: у Чернівецькій області – 36 осіб, Ровенській області – 31 особу, Львівській і Тернопільській областях – по 29 осіб, Дрогобицькій області – 19 осіб, Станіславській області – 10 осіб, Закарпатській області – 5 осіб [10, арк. 38 зв.]. Згідно із уточненими даними, на 20 грудня 1946 р., зареєстровано 152 факти прояву антирадянської діяльності у західних областях України, з них вбито голів і членів виборчих комісій – 19, викрадено членів виборчих комісій – 5, побито агітаторів і членів виборчих комісій – 6, вбито агітаторів – 8, напади на радянський партійний актив, які виїжджав у села з метою агітаційно-пропагандистської роботи – 7, спалено виборчих дільниць – 7, проведено мітингів підпіллям ОУН – 27, захоплено списки виборців – 12, напади на виборчі дільниці – 14, проведення агітації підпіллям ОУН (за місцем проживання виборців) – 23, поранено членів радянського партійного активу – 10, поширення антирадянських листівок – 3 [10, арк. 31 зв.].

Упродовж 1–20 січня 1946 р. здійснено 64 напади підпіллям ОУН з метою недопущення виборів до Верховної Ради СРСР [10, арк. 32]. Згідно із нашими підрахунками, упродовж грудня 1945 – січня 1946 рр. у західних областях України відбулося понад 40 акцій антирадянського характеру, пов'язаних із саботуванням виборів до Верховної Ради СРСР. Такі відмінні дані свідчать про те, що, можливо, не усі факти саботування виборів фіксувалися органами НКДБ на місцях й подавалися у звітах. Так, у другій половині грудня 1945 р. у с. Милостиве Ровенського району Ровенської області відбувалося засідання виборчої комісії, яка приймала рішення щодо затвердження членів дільничної виборчої комісії. Представник райвиконкому М. Дядун запропонував перелік прізвищ осіб до її складу, однак ніхто із присутніх на зібранні участі в голосуванні не приймав. На що член дільничної комісії М. Симчук заявила, що «... Голосувати із

нас ніхто не буде, оскільки це нам не потрібно. Якщо влада хоче, то хай сама голосує і вибирає, а ми якщо і будемо голосувати, то нам буде погано» (переклад автора) [10, арк. 32]. Її заяву підтримали присутні на зібранні. Навіть і після того, коли члена дільничної виборчої комісії М. Симчун наказали покинути зібрання, жоден присутній не голосував. У зв'язку з інцидентом, УНКДБ в Ровенській області розпочало слідство [10, арк. 32].

Деякі жителі с. Осів Дубровицького району Ровенської області, які мали помешкання із залізними дахами, переселялися в інші житла, позаяк у їх будинках влада планувала створити дільничні виборчі комісії. Вони їх обкладали соломною, щоб підпалити у разі створення там виборчих дільниць, або ж свідомо знищували з тим, щоб зірвати вибори [10, арк. 32]. У цьому населеному пункті зафіксовано таких два випадки. Органи НКДБ розпочали слідство. УНКДБ в Ровенській області володіло інформацією про те, що у деяких населених пунктах Мизоцького району планувалися напади на членів радянського партійного активу і місцевих активістів, які приймали активну участь в передвиборчій кампанії, тому намагалося їх захистити від дій підпілля ОУН [10, арк. 32 зв.].

Аналізуючи архівні матеріали зустрічаємо різноманітну інформацію щодо передвиборчої кампанії у західних областях України. У кінці грудня 1945 р. жителю м. Стрия І. Трубичу та його дружині невідомі заборонили приймати активну участь у передвиборчій кампанії, попередивши їх про відмову від участі у голосуванні [10, арк. 32 зв.]. 30 грудня 1945 р. двірник В. Кмелинський, активний член оунівського підпілля, на виборчій дільниці № 66 м. Львова накинувся на чергову зі словами, «... я не дозволю у моїй квартирі більшовикам проводити вибори» [10, арк. 32 зв.]. Цього ж дня і року в с. Раневичі Дрогобицького району Дрогобицької області відбувся антирадянський мітинг, організований членами оунівського підпілля, на якому вони заявляли, що «... Радянському Союзу залишилося існувати всього лише два місяці, після чого більшовики із Західної України підуть, тому немає потреби голосувати за радянських кандидатів до Верховної Ради...» (переклад автора) [10, арк. 32 зв.]. Аналогічний антирадянський мітинг, за підтримки підпілля ОУН, відбувся 29 грудня 1945 р. у с. Модричі Дрогобицького району Дрогобицької області [10, арк. 33].

Уночі 31 грудня 1945 р. в с. Михалевичі Дрогобицького району Дрогобицької області розклеєно листівки націоналістичного змісту, у яких закликали червоноармійців переходити на бік ОУН і виступати проти радянської влади. Окрім того, у листівках закликали місцеве населення не приймати участі у виборах до Верховної Ради СРСР [10, арк. 33]. Тієї ж ночі загін ОУН у кількості 30 осіб увійшов у с. Карасино Сарнинського району Ровенської області, роззброїв місцеву самооборону, захопивши 2 ручних кулемети, 17 гвинтівок, спалив виборчу дільницю. У селах Суховоля, Попівці та інших населених пунктах містечка Підкамінь Львівської області на телеграфічних стовпах розклеїли листівки антирадянського змісту щодо бойкоту виборів [10, арк. 33].

У січні 1946 р. у с. Піски Щирецького району Львівської області вбито голову сільської ради, двох сільських активістів, забрано списки виборців. У с. Худиківці Мельнице-Подільського району Тернопільської області в приміщенні сільської ради захоплено керуючу районним відділенням Держбанку, яка перебувала в населеному пункті з метою проведення зборів щодо виборів, спалено усю документацію [10, арк. 33]. Студенти м. Чернівців, використовуючи свої зв'язки із оунівським підпіллям і міською міліцією, під час голосування опускали в урну з бюлетенями хімічно оброблені листки паперу, що самозагоралися через 5–6 годин. Відповідно УНКДБ в Чернівецькій області розпочало слідство [10, арк. 33 зв.].

Отже, ставлення населення України до виборів до Верховної Ради СРСР у 1946 р. загалом було негативним, характеризувалося певними особливостями, обумовленими суспільно-політичними, соціально-економічними, ідеологічними та іншими чинниками, ігноруванням політичних прав і настроїв населення, нав'язуванням владою «своїх» кандидатів у депутати. Вибори 1946 р. відбувалися в умовах морального та фізичного тиску на населення.

Виборча кампанія мало нагадувала мирну процедуру волевиявлення громадян, а передусім масштабну військово-політичну акцію, до реалізації якої влада залучала не лише значний апарат чиновників, партійних працівників, але й війська, що формально й пояснювало майже одноставну підтримку населенням кандидатів від правлячої партії. Загони УПА й підпілля ОУН з метою активного спротиву виборам розгорнули збройні акції, скеровані на зрив виборчої кампанії, а також мала місце агітація, розклеювання листівки протестного змісту, заклики селян до бойкоту виборів.

Список використаних джерел

1. Під зорею Радянською / Г. В. Атаманчук, М. В. Брик, Г. І. Ковальчук та інші; упоряд. В. П. Чуйганов. Львів: Каменярь, 1979; Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / Ю. Ю. Сливка, В. І. Масловський, М. М. Швагуляк та ін. Відп. ред. Ю. Ю. Сливка; АН УРСР. Ін-т суспільних наук. К.: Наукова думка, 1989. 2. Деревінський В. Агітаційно-пропагандивна діяльність ОУН і УПА під час виборів до Верховної Ради СРСР у 1946 році // Визвольний шлях. 2001. № 12. С. 64–71. 3. Дмитерко О. М. ОУН-УПА і вибори до Верховної Ради СРСР у лютому 1946 року // Ефективність державного управління: Збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління Української Академії державного

управління при Президентіві України. Львів, 2003. Вип. 3. С. 105–112. 4. Крупина В. О. Політичні події у період голоду 1946–1947 рр. в оцінці населення УРСР. URL: <http://www.history.org.ua/uahist/ukrxx/13/30.pdf> (дата звернення: 1.04.2017). 5. В'ятрович В. Історія з грифом «Секретно»: Радянська демократія: вибори 1946 року. URL: <http://tsn.ua/analitika/radyanska-demokratiya-vibori-1946-roku.html> (дата звернення: 1.04.2017). 6. Льницький В. Виборчі кампанії до Верховних Рад СРСР та УРСР і боротьба ОУН та УПА в Дрогобицькій області (до 70-річчя УПА). URL: <http://www.drohobych.com.ua/2012/10/02/vyborchi-kampaniji-do-verhovnyh-rad-srsr-ta-ursr-i-borotba-oun-ta-upa-v-drohobyskij-oblasti-do-70-richchya-upa/> (дата звернення: 1.04.2017). 7. Історія радянської держави і право у післявоєнні роки (1945 – початок 50-х рр.). – URL: http://o-pravovedenii.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=733:derzhavnij-aparat&catid=107&Itemid=6 (дата звернення: 1.04.2017). 8. Протистояння українських націоналістів і радянської влади у повоєнний період. – URL: <http://www.memory.gov.ua:8080/data/upload/publication/main/ua/948/13.pdf> (дата звернення: 1.04.2017). 9. Копії спецсообщений докладных записок і представлений // ГДА СБУ. Ф. 6. Оп. 7. Спр. 4. Т. 2. 242 арк. 10. Копії спецсообщений докладных записок і представлений // ГДА СБУ. Ф. 6. Оп. 7. Спр. 4. Т. 3. 391 арк. 11. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. 12. Радянські виборчі кампанії в Західній Україні (1946–1950-роки). Збірник документів і матеріалів / Упор. і відп. ред. Стасюк О. Й.; НАН України. Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича; Галузевий державний архів Служби безпеки України. Львів, 2011. 776 с. 13. Повідомлення Центральної виборчої комісії про підсумки виборів до Верховної Ради СРСР 10 лютого 1946 р. // Стахановець. 17 лютого 1946. № 16 (185). С. 1. 14. Жежера В. Як УПА зривало радянські вибори // Голос України. 23 жовтня 2012. URL: <http://golosukraine.com/publication/kultura/istoriya/612-yak-upa-zrivalo-radyanski-vibori-1946-roku/#.UxoWBVYv1w4>. (дата звернення: 1.04.2017). 15. Жежера В. «Веселе» волевиявлення 1946 року // Голос України. 25 жовтня 2012. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/Article.aspx?id=270444> (дата звернення: 1.04.2017). 16. Стасюк О. На радянські вибори 1946 року добровільно прийшло лише 10 % населення Західної України // Тиждень.ua. 27 жовтня 2012. № 43(260). URL: <http://tyzhden.ua/News/63356> (дата звернення: 1.04.2017). 17. Стасюк О. «Демократія» по-сталінськи. Як Кремль намагався легітимізувати добровільність приєднання Західної України до СРСР за допомогою виборів // Тиждень.ua. 28 жовтня 2012. № 43(260). URL: <http://tyzhden.ua/History/63213> (дата звернення: 1.04.2017). 18. Шанковський Л. Українська Повстанча Армія // Історія Українського війська. Вінніпег, 1953. С. 763. 19. Полюта Л. Шляхами спогадів. 1944–1956. Л.-К., 2003. С. 50. 20. Кононенко В. В. Суспільна свідомість громадян України після Великої Вітчизняної війни // Поділля у контексті української історії. Вінниця, 2001. С. 287. 21. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 4557. Арк. 5–6, 10, 52, 64, 71, 82, 98.

References

1. Pid zoreyu Radians'koyu [Under Soviet sight] / H. V. Atamanchuk, M. V. Bryk, H. I. Koval'chuk ta inshi; uporyad. V. P. Chuyhanov). L'viv: Kamenyar, 1979; Vozzyednannya zakhidnoukrayins'kykh zemel' z Radians'koyu Ukrayinoyu [Reunification of Western Ukrainian lands with Soviet Ukraine] / Yu. Yu. Slyvka, V. I. Maslovs'kyu, M. M. Shvahulyak ta in. Vidp. red. Yu. Yu. Slyvka; AN URSR. In-t suspil'nykh nauk. K.: Naukova dumka, 1989. 2. Derevins'kyu V. Ahitatsiyno-propahandyvna diyal'nist' OUN i UPA pid chas vyboriv do Verkhovnoyi Rady SSSR u 1946 rotsi [The propaganda campaign of the OUN and the UPA during the elections to the Supreme Soviet of the USSR in 1946]. Vyzvol'nyy shlyakh. 2001. # 12. S. 64–71. 3. Dmyterko O. M. OUN-UPA i vybory do Verkhovnoyi Rady SRSR u lyutomu 1946 roku [OUN-UPA and elections to the Supreme Soviet of the USSR in February 1946]. Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnya: Zbirnyk naukovykh prats' L'vivs'koho rehional'noho instytutu derzhavnoho upravlinnya Ukrayins'koyi Akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny. L'viv, 2003. Vyp. 3. S. 105–112. 4. Krupyna V. O. Politychni podiyi u period holodu 1946–1947 rr. v otsintsi naseleण्या URSS [Political events during the famine of 1946–1947 in the estimation of the population of the Ukrainian]. URL: <http://www.history.org.ua/uahist/ukrxx/13/30.pdf>. 5. Vyatrovych V. Istoriya z hryfom «Sekretno»: Radians'ka demokratiya: vybory 1946 roku [History with the stamp "Secret": Soviet democracy: elections in 1946]. URL: <http://tsn.ua/analitika/radyanska-demokratiya-vibori-1946-roku.html>. 6. Il'nyts'kyu V. Vyborchi kampaniyi do Verkhovnykh Rad SRSR ta URSR i borot'ba OUN ta UPA v Drohobys'kiy oblasti (do 70-richchya UPA) [Electoral campaigns for the Supreme Soviets of the USSR and the Ukrainian SSR and the struggle between the OUN and the UPA in the Drohobych region (to the 70th anniversary of the UPA)]. URL: <http://www.drohobych.com.ua/2012/10/02/vyborchi-kampaniji-do-verhovnyh-rad-srsr-ta-ursr-i-borotba-oun-ta-upa-v-drohobyskij-oblasti-do-70-richchya-upa>. 7. Istoriya radyans'koyi derzhavy i pravo u pisyavoyenni roky (1945 – pochatok 50-kh rr.) [History of the Soviet state and law in the postwar years (1945 – early 50's)]. URL: http://o-pravovedenii.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=733:derzhavnij-aparat&catid=107&Itemid=6. 8. Protystoyannya ukrayins'kykh natsionalistiv i radyans'koyi vlady u povoyennyu period [Confrontation between Ukrainian nationalists and Soviet power in the post-war period]. URL: <http://www.memory.gov.ua:8080/data/upload/publication/main/ua/948/13.pdf>. 9. Kopii spetssoobshchenii dokladnykh zapiskov i predstavlenii. HDA SBU. F. 6. Op. 7. Spr. 4. T. 2. 242 ark. 10. Kopii spetssoobshchenii dokladnykh zapiskov i predstavlenii. HDA SBU. F. 6. Op. 7. Spr. 4. T. 3. 391 ark. 11. TsDAHO Ukrayiny. F. 1. Op. 23. 12. Radians'ki vyborchi kampaniyi v Zakhidniy Ukrayini (1946–1950-roky). Zbirnyk dokumentiv i materialiv [Soviet electoral campaigns in Western Ukraine (1946–1950). Collection of documents and materials] / Upor. i vidp. red. Stasyuk O. Y.; NAN Ukrayiny. Instytutu ukrayinoznnavstva im. I. Krypyakevycha; Haluzevyyu derzhavnyy arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrayiny. L'viv, 2011. 776 s. 13. Povidomlennya Tsentral'noyi vyborchoyi komisiyi pro pidsumky vyboriv do Verkhovnoyi Rady SRSR 10 lyutoho 1946 r. [Report of the Central

Election Commission on the results of the elections to the Supreme Soviet of the USSR February 10, 1946]. Stakhanovets'. 17 lyutoho 1946. # 16 (185). S. 1. 14. Zhezhera V. Yak UPA zryvalo radyans'ki vybory [How UPA disrupted the Soviet elections]. Holos Ukrayiny. 23 zhovtnya 2012. URL: <http://golosukraine.com/publication/kultura/istoriya/612-yak-upa-zryvalo-radyanski-vibori-1946-roku/#.UxoWBYVi1w4>. 15. Zhezhera V. «Vesele» volevyavleniya 1946 roku [«Veselye» expression of will in 1946]. Holos Ukrayiny. 25 zhovtnya 2012. URL: <http://www.golos.com.ua/Article.aspx?id=270444>. 16. Stasyuk O. Na radyans'ki vybory 1946 roku dobrovil'no pryyshlo lyshe 10 % naselelnya Zakhidnoyi Ukrayiny [In the Soviet elections in 1946, only 10% of the population of Western Ukraine came voluntarily]. Tyzhden' ua. 27 zhovtnya 2012. # 43(260). URL: <http://tyzhden.ua/News/63356>. 17. Stasyuk O. «Demokratiya» po-stalins'ky. Yak Kreml' namahavsya lehitymizuvaty dobrovil'nist' pryednannya Zakhidnoyi Ukrayiny do SRSR za dopomohoyu vyboriv [«Democracy» in Stalinist style. How was the Kremlin trying to legitimize the voluntary accession of Western Ukraine to the USSR through elections]. Tyzhden' ua. 28 zhovtnya 2012. # 43(260). URL: <http://tyzhden.ua/History/63213>. 18. Shankovs'ky L. Ukrayins'ka Povstancha Armiya [Ukrainian Insurgent Army]. Istoriya Ukrayins'koho viys'ka. Vinnipeh, 1953. S. 763. 19. Polyuta L. Shlyakhamy spohadiv. 1944–1956 [By the ways of memories. 1944–1956]. L.-K., 2003. S. 50. 20. Kononenko V. V. Suspil'na svidomist' hromadyan Ukrayiny pislya Velykoyi Vitchyznyanoi viyny [Public consciousness of Ukrainian citizens after the Great Patriotic War]. Podillya u konteksti ukrajins'koyi istoriyi. Vinnytsya, 2001. S. 287. 21. TsDAHO Ukrayiny. F. 1. Op. 23. Spr. 4557. Ark. 5–6, 10, 52, 64, 71, 82, 98.

Иван Зуляк

ОТНОШЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ К ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ КАМПАНИИ 1946 Г.

В статье проанализированы отношения населения Украины к избирательной кампании 1946 г. Исследовано сопротивление населения советской избирательной системе, ее неоднозначность в восприятии в разных областях Украины; охарактеризовано игнорирование политических прав и настроений населения, навязыванием властью «своих» кандидатов в депутаты; освещены условия нравственного и физического давления на население, привлечение значительного аппарата чиновников, партийных работников, войск, что формально объясняло почти единодушную поддержку населением кандидатов от правящей партии.

Ключевые слова: выборы, избирательная кампания, НКГБ, советская репрессивная система, националистическое подполье.

Ivan Zuliak

RELATION OF THE UKRAINIAN PEOPLE TO THE ELECTION CAMPAIGN IN 1946

The article deals with relation of the Ukrainian people to the election campaign in 1946. Investigated contrasting of Soviet election system, ambiguity of perception in different regions of Ukraine, characterized ignoring political rights and mood of the population, authorities imposing their own candidates, analyzed the ways of moral and physical pressure on the population, involvement of officials, party officials, troops. This is explained almost unanimous public support candidates of the ruling party.

Key words: election, election campaign, NKDB, Soviet repressive system, nationalist underground.